

Bozkırda Teknik Eğitim Teşebbüsü: Ankara Sanayi Mektebi

Özkan KESKİN*

Özet

XIX. yüzyılda yaşanan hızlı sanayileşme, dönemin modern teknik bilgilerine sahip eleman teminini zorunlu hale getirmiştir. Bu doğrultuda Osmanlı Devleti'nde geleneksel olarak usta-çırak yönteminden gelen teknik personel, donanım olarak yetersiz kaldığından yeni çareler aranmaya başlanmıştır. Midhat Paşa'nın Niş Valiliği'ne atanması ile hayata geçirilen ıslahhane projesi, temelde savaşlar ve göçler nedeniyle öksüz kalmış çocuklara meslek edindirmeyi amaçlamıştır. Elde edilen başarı üzerine proje imparatorluk geneline yayılmış ve ıslahhanelerden sanayi mekteplerine doğru bir dönüşüm gerçekleşmiştir. Önce İstanbul'da ve daha sonra aralarında Ankara'nın da bulunduğu birçok vilayette kurulan sanayi mektepleri, teknik personelin yetiştirilmesine hizmet etmiştir.

1876'dan itibaren Ankara Sanayi Mektebi adıyla faaliyet gösteren mektep, Sultan Abdülhamid'in yirmi beşinci cülusu münasebetiyle canlandırılmaya çalışılmıştır. Fakat mâli problemler nedeniyle gerek donanım olarak gerekse kadro olarak beklenen seviyeye gelememiştir. Mektep, I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele döneminin olağanüstü koşullarında faaliyetlerine ara vermiş, 1931 yılında diğer vilayet sanayi mektepleri gibi mütaka sanat mektebine dönüştürülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Ankara, ıslahhane, Sanayi Mektebi, Osmanlı Sanayii

* Yrd.Doç.Dr.,Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. ozkankeskinn@yahoo.com

An Attempt of Technical Education in the Steppe: Ankara Industry School

Abstract

The fast industrialization that happened during the 19th century made it compulsory to recruit staff equipped with the modern technical knowledge of the period. Accordingly, technical staffs in the Ottoman Empire coming from the traditional mentor-protégé method became under-equipped, which caused new solutions to be looked for. The workhouse project launched after Midhat Pasha's appointment as the Governor of Niş primarily aimed children orphaned due to wars and migrations to be provided with jobs. Following the success of this project, it was spread all over the empire and a transformation from workhouses to industrial schools took place. These industrial schools, which were first opened in Istanbul and later in numerous provinces including Ankara, served for the education of technical staff.

This school, operating under the name Ankara Industrial School starting from 1876, was attempted to be stimulated on the occasion of the 25th anniversary of Sultan Abdülhamid's enthronement. However, the school could not reach the intended level both in equipment and staff due to financial problems. The school later ceased functioning under the extraordinary conditions of World War I and the Turkish War of Independence; it was finally converted to a regional art school in the year 1931 just like other provincial industrial schools.

Keywords: *Ankara, Workhouse, Industrial School, Ottoman Industry*

Giriş

XIX. yüzyılda başta İngiltere olmak üzere sanayi devrimini gerçekleştiren Avrupalı devletler, dönüşüme ayak uyduramayan ülkelerin piyasalarını istila etmeye başlamışlardır. Bu sorunla ilk karşılaşanlar, atılımı yapan İngiltere karşısında diğer kıta Avrupası ülkeleri olmuştur. Sanayi devriminin başlangıcı Fransız İhtilaline ve Napolyon Savaşlarına rastladığından, yoğun üretim ilk başta sorun yaratmamış ve harp şartları üretim fazlasını kolayca eritmiştir. Ancak, savaşların bitmesi tüketim mallarına olan talebin hızla düşmesine, stokların artmasına, işyerlerinin kapanmasına ve sonuçta 1815'ten itibaren İngiltere'de ekonomik bir buhrana yol açmıştır. Batı Avrupa ülkeleri ise ithal mallara yüksek gümrük tarifeleri koyarak ekonomilerini İngiltere'ye karşı koruma altına almaya çalışmışlardır.¹ Bu doğrultuda Fransa, 1825'ten itibaren tekstil maddelerinin ithalini yasaklamıştır. Ardından Alman Gümrük Birliği Zollverein, İngiliz mallarına ağır vergiler koyarak ithalatı neredeyse imkansız hale getirmiştir. Avusturya 1833'te 1600 adet eşyaya yüksek vergiler koymakla yetinmemiş, 69 kalem eşyanın ithalini tamamen yasaklamıştır. Rusya ise 300 çeşit malın ithaline izin vermeyerek İngiliz istilasına karşı ekonomisini korumaya çalışan ülkelere arasına katılmıştır. Avrupa piyasalarının kapanması üzerine İngiltere yönünü Osmanlı İmparatorluğuna çevirmiştir. Çünkü Avrupa ithalata karşı korumacı bir yol tercih ederken, Osmanlı Devleti %3 gümrük vergisini muhafaza ediyordu. Ayrıca Osmanlı coğrafyası İngiliz mamulleri için iyi bir pazar olabileceği gibi, ucuz ve kolay hammadde imkanı da sağlayabilirdi. Osmanlı sanayisi gelişmediğinden İngiltere ile rekabet edecek durumda da değildi.²

Bu değişime bağlı olarak, İngiliz makine ve kimya sanayinin gelişimini tamamlamasına kadar lokomotif görevi üstlenen pamuklu sanayii ürünleri, kısa sürede Osmanlı pazarına hücum etmiştir. Nitekim 1828'de İngiltere'den Osmanlı Devleti'ne 10.834 İngiliz lirası değerinde pamuklu ihracatı gerçekleştirilmişken, sadece üç yıl sonra bu rakam 105.615 liraya yükselmiştir.³ Gelişmiş bir ipekçilik merkezi olan İškodra'da ipek tezgahı sayısının 1812'de 600'den 1821'de 40'a inmesi, Tırnova'da da 1812'de 2000 olan dokuma tezgahının 1830'da 200'e gerilemesi ithalat hücumuna işaret eden bir başka göstergedir.⁴

1 Rifat Önsoy, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Sanayii ve Sanayileşme Politikası*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1988, s.12; Mübahat S. Kütükoğlu, *Balta Limanı'na Giden Yol Osmanlı-İngiliz İktisâdî Münasebetleri (1580-1850)*, T.T.K., Ankara 2013, s.7; Mehmet Seyitdanlioğlu, "Tanzimat Dönemi Osmanlı Sanayii (1839-1876)", *Tanzimat-Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, Editörler: Halil İnalçık-Mehmet Seyitdanlioğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014, s.713.

2 Ahmet Yücekök, "Emperyalizm Yörüngesinde Osmanlı İmparatorluğu 1838 Ticaret Sözleşmeleri", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C.23, S.1, Ankara 1968, s.395; Önsoy, *a.g.e.*, s.12; Kütükoğlu, *a.g.e.*, s.99.

3 Ömer Celal Sarc, "Tanzimat ve Sanayimiz", *Tanzimat I*, M.E.B., İstanbul 1940, s.425.

4 David Urquhart, *Turkey and Its Resources: Municipal Organization and Free Trade*, London 1833; Celal Sarc, *a.g.m.*, s.426; Mehmet Seyitdanlioğlu, *a.g.m.*, s.716.

Dış ticaret dengesinin Osmanlı Devleti aleyhine giderek bozulması ve yerli üretim merkezlerinin etkinliğini kaybetmeye başlaması karşısında Tanzimat yöneticileri, iç isyanların ve savaşların bitmesini de fırsat bilerek, ülkenin refahı için bazı sanayi hamleleri yaptılar. İmâr-ı mülk olarak ifade edilen bu siyaset çerçevesinde, finansmanı Hazine-i Hassa bütçesinden karşılanan Zeytinburnu Demir Fabrikası, İzmit Çuka Fabrikası, Hereke Kumaş Fabrikası, Veliefendi Basma Fabrikası ve daha birçok sanayi tesisinin temelleri atılmıştır. Fabrikaların kurulmasıyla askerî ihtiyaçların yerli üretimle karşılanması ve giderlerde tasarruf yapılarak kaynakların ülke içinde kalması amaçlanmıştır. Bir başka hedef ise devlet eliyle yapılan ve yüklü sermaye gerektiren bu yatırımlar ile ülke sanayileşmesine katkı yapmak ve Avrupa'dan getirtilen ustalarla modern teknolojik bilginin yerli kadrolara aktarılmasına imkan tanımaktır.⁵ Ancak üretim maliyetlerinin yüksekliği, fiyatlandırmada piyasa koşullarına uyulmaması, yeniliklere ayak uydurmada yaşanan ve kronik hale gelen isteksizlik ve hammaddelerin içerden sağlanabileceğinin farz edilmesi gibi etkenlerle fabrikaların iflası kaçınılmaz hale gelmiştir. Ayrıca getirtilen yabancı teknik personelin uyum sağlayamaması gibi ekstra sorunlar da vardı.⁶ Osmanlı yönetimi bu sorunlardan en azından teknik personel eksikliğini çözmek için 1848 yılında bir adım attı ve Zeytinburnu'ndaki sanayi alanı içerisinde bir sanayi mektebi açtı. Talebelerin matematik, kimya, jeoloji, teknik resim ve madencilik alanlarında eğitim almaları planlanmıştı. Talebe toplanmasına ve binasının yapılmasına rağmen ilk sanayi mektebi faaliyet göstermeden kapanmıştır.⁷ 1850'de plan aşamasında kalan *Mekteb-i Hiref ve Sanayi*'nin ardından, daha kapsamlı bir çalışma olan ve hazırlıklarına 1862'de başlanan *İslah-ı Sanayi Mektebi* de mâli buhran sebebiyle fiiliyata geçemeyen girişimler arasında yerini almıştır.⁸

İstanbul'da sanayi mektebi açma denemeleri devam ederken, Midhat Paşa'nın Niş Valiliğine atanmasıyla hem kimsesiz çocukların devlet himayesinde meslek sahibi olabilmeleri, hem de sanayi alanında kalifiye eleman temini gibi iki amaca hizmet edecek olan ıslahhane projesi 1863'te Niş'te uygulamaya konmuştur.⁹ Diğer örnekleri paşanın Tuna Valisi olmasından sonra 1865'te Rusçuk ve Sofya'da¹⁰ görülen projenin temelinde, XIX. yüzyıl öncesinde kimsesiz çocukları koruma görevi üstlenen vakıf ve imaret gibi geleneksel kurumların işlevlerini yerine getirememeleri ve 5-13 yaşları arasındaki bu çocukların sorumluluğunun, artık tüm medeni ülkelerde olduğu gibi, devlete ait olması gerektiği fikri yatmaktadır.¹¹ Bu sayede öncelikle kitlesel hale gel-

5 Tevfik Güran, "Tanzimat Döneminde Devlet Fabrikaları", *150. Yılında Tanzimat*, Yayına Hazırlayan Hakkı Dursun Yıldız, T.T.K., Ankara 1992, s.235-238.

6 Bekir Koç, "Osmanlı Devleti'nde İslahhane ve Sanayi Mekteplerinin Kuruluş Sürecine Dair Bazı Gözlemler", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C.7, S.2, Ankara 2010, s.207.

7 Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, C.2, İstanbul 1940, s.524.

8 Mehmet Ali Yıldırım, *Dersaadet Sanayi Mektebi*, Kitabevi, İstanbul 2013, s.11-20.

9 Faik Reşit Unat, *Türk Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihî Bir Bakış*, M.E.B., Ankara 1964, s.80b; Hüdayi Şentürk, *Osmanlı Devleti'nde Bulgar Meselesi (1850-1875)*, T.T.K., Ankara 1992, s.167.

10 Yıldırım, a.g.e., s.26.

11 Bekir Koç, "Osmanlı İslahhanelerinin İşlevlerine İlişkin Bazı Görüşler", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 6/2, Gaziantep 2007, s.114.

miş olan göçlerin mağdur ettiği çocukların, din ve ırk farkı gözetilmeksizin devlet korumasında okuma-yazma, tarih coğrafya, dört işlem, Kur'an, edebiyat gibi teorik derslerin yanında terzilik, kunduracılık, dericilik, bez imali ve demircilik gibi dönemin rağbet gören mesleklerini de öğrenerek topluma ve devlete faydalı bireyler olarak yetişmeleri öngörülmüştür.¹² Talebe alımında din ve ırk farkı gözetilmemesi, ıslahhanelere ulus devlet kurma emelinde olan unsurların, Osmanlılık ideolojisi etrafında toplanmasına hizmet etmesi gibi bir misyonun da yüklendiğini göstermektedir. Başlangıçta yetimhane vasfındaki ıslahhanelere, suça karışmış ve bir yılın üzerinde hapis cezası almış çocuklar da dahil edilerek aynı olanaklardan faydalanmaları sağlanır. Bu nedenle kurum ıslahhane olarak adlandırılmıştır.¹³

Niş ıslahhanesindeki çocukların altı ayda biraz okuma-yazma öğrenerek terzilik ve kunduracılıkta mesafe kaydetmeleri, ahalinin ilgisinin artmasına neden olmuş ve çocuk sayısı elliyi aşmıştır.¹⁴ Ayrıca Tuna Vilayeti'nde ıslahhanelerin faaliyetleri hakkında vilayet resmi yayını olan Tuna gazetesinde ve Takvim-i Vekayi'de haber yapılması başarının geniş kitlelere ulaşmasını sağlamıştır. Bu gelişmeden sonra Anadolu kentlerine ilave olarak Halep, Bağdat, Şam ve Trablusgarp gibi uzak vilayetlerde de erkek ıslahhaneleri açılmıştır. Hatta 1868'de Bosna'da, Aralık 1872'de de Rusçuk'ta kız ıslahhaneleri faaliyete geçmiştir.¹⁵ Fakat ıslahhanelerin önündeki en büyük engel düzenli gelir sağlanmasındaki aksaklıklardır. Ortalama 200.000 kuruş inşaat masrafı dışında, 200-300 kişilik bir ıslahhanenin yıllık masraflarının 150.000-200.000 kuruşa ulaştığı dikkate alınırsa, ciddi bir kaynağa ihtiyaç duyulduğu rahatlıkla söylenebilir. Dolayısıyla hayırsever yardımları, atölyelerde yapılan ürünlerden elde edilen kârlar dışında, ihzariye tezkire gelirlerinin bir kısmı ve vilayette tahsis edilen dükkan, arsa, hamam ve değirmen kiralari gibi yeni gelir kalemleri yaratıldığı görülmektedir.¹⁶

Islahhane uygulaması ülke geneline yayılmışken, İstanbul'da bir Sanayi Mektebi açılması gerektiği düşüncesi 1867'de yeniden sadaretin gündemine gelmiştir. Altı kişilik komisyonun hazırladığı raporda, sanayinin gerilediği, piyasaların ithal ürünlerin tahakkümünde olduğu, yerli ürünlerin kalitesinin artırılması gerekliliği ve bunun için de kalifiye eleman yetiştirilmesi ifade edilmiştir. Sonuçta İslah-ı Sanayi Mektebi adıyla bir mektep açılması uygun görülmüştür. Demircilik ile ilgili dokuz, ahşap imalatla dört ve diğer dallarda altı olmak üzere toplam on dokuz dalda eğitim verilecek

12 Düstür I.Tertip II. Cilt, s.277-295 İslahhanelere Dair Nizamnâmedir; Koç, "Osmanlı İslahhanelerinin...", s.117.

13 Cemil Öztürk, "Türkiye'de Meslekî ve Teknik Eğitimin Doğuşu I: İslahhaneler", *Prof.Dr. Hakkı Durusun Yıldız Armağanı*, T.T.K., Ankara 1995, s.431; Gülnaz Koyuncu Yakın, İzmir Sanayi Mektebi (1868-1923), İzmir 1997, s.9; Koç, "Osmanlı İslahhanelerinin ...", s.124; Yıldırım, a.g.e., s.24.

14 Yıldırım, a.g.e., s.25.

15 Önsoy, a.g.e., s.117; Öztürk, a.g.m., s.432; Aysin Şişman, "Osmanlı Devleti'nde Batılı Anlamda Meslekî ve Teknik Eğitimin Doğuşu", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1-1, 2008, s.32; Yıldırım, a.g.e., s.27.

16 Bekir Koç, "İslahhanelerin Finans Olanakları ve İç İşleyişleri", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, S.20, Ankara 2006, s.186-189.

mektepte tahsil süresinin branşlara göre 1-7 yıl arasında olması planlanmıştır.¹⁷ Kaynak sıkıntısı çalışmaların önünü tıkayınca bir yıllık tehir gerçekleşir. Nihayet ıslahhanelerin mucidi Midhat Paşa'nın, Tuna Valiliği'nden yeni kurulan Şûrâ-yı Devlet'e reis olarak atanmasıyla İstanbul'da bir sanayi mektebinin açılması tekrar devletin gündemine gelir. Sultan Ahmet yakınlarındaki Kılıçhane tamir edildikten sonra İstanbul Sanayi Mektebi Eylül 1868'de ve yaklaşık yüz talebe ile faaliyete başlamıştır.¹⁸ Dahili ve harici olmak üzere iki şubeden oluşan mektepte eğitim süresi beş yıldır. Dahili şubeye fakir ve on üç yaşından küçük Osmanlı teb'ası¹⁹ erkek çocuklar kabul edilecek ve bunlara yevmiye de ödenecekti. Harici şubeye ise otuz yaşını geçmemiş ve meslek sahibi olanlar alınacaktı.²⁰ Kısa bir süre sonra mektep talebeleri, Avrupa'da sanayi alanında güncel bilgileri öğrenip döndüklerinde aktarabilmeleri için Fransa'ya gönderilmeye başlandı. Bunlardan ilk yirmi kişilik grup Ocak 1870'te²¹, onu mektep talebesi yirmi kişilik ikinci grup 1872'de²², on yedi talebelik üçüncü grup ise 1873'te Avrupa'ya gönderildiler.²³

Zaman zaman ıslah edilen İstanbul Sanayi Mektebi imparatorluk sanayi eğitiminin en önemli merkezi olacaktır. İstanbul Sanayi Mektebi'nin faaliyete geçmesiyle birlikte vilayetlerdeki ıslahhaneler de sanayi mekteplerine dönüşmeye başlamıştır.²⁴ Ancak II. Abdülhamit döneminde İstanbul Sanayi Mektebi de dahil olmak üzere tamamının etkinliklerini kaybettikleri ve ıslaha ihtiyaçları olduğu belirlenmiştir.²⁵ Bu doğrultuda 1892'de İstanbul Sanayi Mektebi'nin ıslahına başlanmış ve Fransa'dan getirilen Servier'in tavsiye ve tespitleri sonucunda kunduracılık ve terzilik talebelerinin mezun edilmesinden sonra bu bölümler programdan çıkarılmıştır. Ardından çağın gereksinimlerine uygun bir nizamname hazırlanarak İstanbul Sanayi Mektebi'nde uygulamaya konmuştur.²⁶ 1911'de de vilayet sanayi mekteplerine el atılmış ve yapılan

17 Ergin, *a.g.e.*, s.529; Önsoy, *a.g.e.*, s. 118,119.

18 Bekir Koç, "Osmanlı Devleti'nde ıslahhane ve...", s.211; Yıldırım, *a.g.e.*, s.43.

19 1910'da Bağdat'ta ikamet eden kimsesiz bir İngiliz çocuğun, İngiltere'nin Bağdat Sefareti'nin ricası ile vilayet sanayi mektebine kabulü şeklinde nadir örneklere de rastlanmaktadır. Bkz. Burcu Kurt, "Modernleşen Sanayiye Ayak Uydurmak: Osmanlı Irak'ında Kurulan Sanayi Mektepleri", *History Studies*, Volume 5, Issue 3, May 2013, s.158.

20 Bekir Koç, "Midhat Paşa'nın Niş ve Tuna Vilayetlerindeki Yenilikçi Valiliği", *Kebikeç*, S.18, Ankara 2004, s. 413.

21 Adnan Şişman, *Tanzimat Döneminde Fransa'ya Gönderilen Osmanlı Öğrencileri (1839-1876)*, T.T.K., Ankara 2004, s.76.

22 Adnan Şişman, *a.g.e.*, s.77

23 Yıldırım, *a.g.e.*, s.59.

24 Mehmet Ali Yıldırım, "II. Meşrutiyet Devrinde Vilayet Sanayi Mekteplerini Yeniden Yapılandırma Girişimleri: Vilayât Sanayi Mektepleri Tertibatı", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.31, S.52, Ankara 2012, s.137.

25 Bayram Kodaman, "Tanzimat'tan II. Meşrutiyete Sanayi Mektepleri", *Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920)*, Editörler: Osman Okyar-Halil İnalçık, Ankara 1980, s.289; Yıldırım, *Dersaadet Sanayi Mektebi*, s.72, 79-84.

26 Mehmet Ali Yıldırım, "II. Meşrutiyet Devrinde Vilayet...", s.140.

bir düzenleme ile alınacak öğrencilerden okutulacak kitaplara, ders programından bulunması gereken alet-edevâta varıncaya kadar pek çok konuya açıklık getirilerek mekteplere bir standart verilmeye çalışılmıştır.²⁷

1- Ankara İslahhanesinden Sanayi Mektebine

Niş, Sofya ve Rusçuk'taki başarılı deneyimlerin sonra, 1868'den itibaren imparatorluğun birçok yerinde ıslahhaneler açılmıştır.²⁸ Bu doğrultuda tam açılış tarihi, binası ve diğer hususlar hakkında bilgi edinilemese de, Aralık 1904 tarihli belgeden Ankara'da "*teşkil-i vilâyetten birkaç sene sonra ...*"²⁹ vilayet merkezinde bir ıslahhane açıldığı anlaşılmaktadır. 1872'de ıslahhane idare reisi ve müdüründen³⁰ ibaret bulunan kadroya, 1873'te bir katip ve odacı eklenmiştir.³¹

1876'da ıslahhane artık Ankara Sanayi Mektebi olarak anılmaktadır. Arastakis Efendi'nin müdürlüğünü yaptığı Ankara Sanayi Mektebi'nde, 4'ü müretteplik, 2'si litografî, 10'u terzilik, 10'u kunduracılık, 10'u kalıçecilik ve 5'i de debbağlık olmak üzere 41 talebe 6 farklı ustadan eğitim almaktadır.³² Ancak iki yıl sonra mektebin hem usta hem de talebe sayısı bakımından oldukça güç kaybettiği ve sadece debbağlık ile kunduracılık öğrenen 10 talebenin olduğu görülmektedir.³³

2- Ankara Sanayi Mektebi'nin Yeniden Açılışı ve Mâli Durum

1878'den yüzyıl sonuna kadar mektebin faaliyette olduğuna dair bir emâreye rastlanmamıştır. Sultan II. Abdülhamid'in cülûsunun yirmi beşinci yıl dönümüne denk gelen 1900 yılı sonlarında mektep canlandırılmaya çalışılmış ve diğer vilayetlerdeki örneklerde olduğu gibi padişahın adına izafeten *Hamidi Sanayi Mektebi* olarak adlandırılmıştır. Bunun yanında, 1886-1893 yılları arasında Ankara valiliği yaptıktan sonra Cezâyir-i Bahr-i Sefid valiliğine tayin edilen Abidin Paşa'nın mektebe bağışladığı köşkün devir işlemleri yapılmıştır.³⁴ Fakat ileride görüleceği üzere köşk mektep binası olarak kullanılmamış ve kiralık bir binada faaliyete devam edilmiştir. 1901'de inşaatına başlanan binanın sekiz yıl sonra ancak yarısı tamamlanabilmiştir.³⁵

27 Mehmet Ali Yıldırım, "II. Meşrutiyet Devrinde Vilayet...", s.141-167.

28 Örneğin 1868'de Bursa'da, 1869'da Halep, İskodra, Edirne, İzmir ve Erzurum'da, 1874'te Prezrin ve Üsküp'te ıslahhaneler açılmıştı. Öztürk, a.g.m., s.432; Yakın, a.g.e., s.21; Mehmet Ali Yıldırım, "Osmanlı Vilayetlerinde Mesleki-Teknik Eğitimin Gelişimine Bakışlar: Bursa Sanayi Mektebi", *Karadeniz Araştırmaları*, S.37, 2013, s.72.

29 BOA. MF.MKT. 864-28 Lef 1.

30 *Osmanlı Kent Yıllıklarında Ankara-Salnâme-i Vilâyet-i Ankara*, Yayına Hazırlayan Doç.Dr. Bekir Koç, Ankara Sanayi Odası, Ankara 2014, s.42.

31 *Osmanlı Kent Yıllıklarında Ankara*, s.77.

32 *Salnâme-i Vilâyet-i Ankara Sene 1293*, s.60.

33 *Osmanlı Kent Yıllıklarında Ankara*, s.213.

34 BOA. DH.MKT. Nr.2401-92 (11 Eylül 1900).

35 BOA. DH.MKT. Nr. 2847-100 Lef 1 (13 Mayıs 1909).

1902’de kaynak yetersizliğinden hâlâ faaliyete geçilememişti. Takip eden yıllarda da vilayet idarecilerinin sıklıkla yeni gelir kalemleri bulmaya çalışmaları, söz konusu sorunun kronik hale geldiğine işaret etmektedir. Hatta dönemin Ankara Valisi Cevad Paşa’nın mektebe gereken paranın yarısının matbaa gelirlerinden, diğer yarısının da vilayetin maarif hissesinin %5’nden karşılanabileceğini ifade etmesi maddi sıkıntılara gösterilebilecek ilk örnektir.³⁶ Fakat valinin teklifinin uygun görülmemesine³⁷ neden olan etken, merkezden gönderilen tahsisatların amacı dışında kullanılmak istenmesi olmuştur. Çünkü ıslahaneler örneğinde olduğu gibi sanayi mektepleri için de ilgili vilayetin olanakları kullanılıyordu.³⁸ Nitekim vilayet matbaasının yıllık geliri olan 60.000 kuruşla birlikte talebe, alet-edevât ve personel masrafları için gereken 50.000 kuruş için Ankara dahilinde kesilen büyük ve küçük baş hayvanın her biri için alınan *zebhiyye resmine* zam yapılarak Ankara Sanayi Mektebine tahsisi uygun görülmüş,³⁹ vilayet maarif hissesi dile getirilmemiştir.⁴⁰

1904’te mektepte sadece marangozluk ve kunduracılık sınıfları mevcuttur. Bununla birlikte yeni ziraat alet ve edevâtı yapımının öğretim planına dahil edilmesi düşünülmektedir. Ayrıca model alınmak üzere Avrupa’dan üç adet çamaşır makinesi ithal edilmiş ve makineler gümrük vergisinden muaf tutulmuştur. Kalecik Kaymakamı ise bir mızıkta takımı alınması için 40 lira bağışlamıştır. Mektep bu tarihte personel ve talebeye yeterli gelmeyen kiralık bir binada faaliyette bulunuyordu. Abidin Paşa’nın bağışladığı Cebeci civarında bulunan konak, şehre uzak olması nedeniyle kiraya verilmmişti. Fakat etrafında bağları ve temiz suyu bulunan konaktan gelen kira geliri bakım masraflarını bile karşılamıyordu. Bu nedenle köşk önce müzayedeye çıkarılarak mektebe ciddi bir gelir sağlanmak istenmiştir. Müzayedede en fazla 30.000 kuruş ulaşıldığından, vilayet son çare olarak konağı 1000 lira bedel ile piyangoya koymaya karar vermiştir.⁴¹ Aslında bu yöntemin devletçe bir tür kumar olarak kabul edilmesine

36 BOA. Y.MTV. Nr.229-54 (4 Mayıs 1902).

37 BOA. İ.HUS Nr.96-101(7 Mayıs 1902); BEO. Nr.1844-138266 (11 Mayıs 1902).

38 Bursa, İzmir ve Irak Sanayi Mekteplerinin gelirleri arasında mekteplere tahsis edilmiş mülklerin kiraları, yardımlar, tiyatro ve sinema gösterimleri hasılatı, sigara kağıdı yapımı, mülhakât belediye hasılatı, piyango ve hatta tramvay ve havagazı payları da bulunmaktaydı bkz. Yakın, *a.g.e.*, s.63-82; Erdoğan Keleş, “II. Abdülhamid Devrinde Aydın Vilayetinde Sanat ve Meslek Okulları”, *History Studies*, Volume 5, Issue 2, 2013, s.217-219; Yıldırım, *Bursa Sanayi Mektebi*, s.76, 78; Kurt, *a.g.m.*, s.163.

39 Buna karşılık meşrutiyetin ilanından sonra zamlı zebhiyye resmine mecliste itirazlar gelmiştir. Mebuslardan bir kısmı kendi bölgelerinden tahsil edilen vergilerle Ankara’da bir mektebin imarını adil bulmazlar. Ankara mebusları ise bu mektebin şehre mahsus olmadığını ve vilayetin tamamına hizmet edeceğini belirtirler. Tartışmalar için bkz. Meclis-i Mebusân Zabıt Ceridesi, Devre I İctima Sene I, Cilt I, 26. İn’ikad, 29 Kânûn-ı Sâni 1324, s.573-579. Meclisteki itirazlara rağmen küçük ve büyük baş hayvanların yanı sıra domuzdan alınacak zebhiyye tarifesi Mart 1914’ten geçerli olmak üzere yeniden belirlenmiştir. Bkz. Düstur II. Tertip, VI. Cilt, s.137.

40 BOA. İ.DH. Nr.1398-11 (22 Haziran 1902).

41 BOA. ŞD. Nr.1353-17 Lef 11 (13 Ocak 1904); BOA. DH.MKT. 812-76 (23 Ocak 1904). BOA. DH.MKT. Nr.820-13 (10 Şubat 1904); BOA. İ. RSM. Nr. 20-46 (19 Aralık 1904); BOA. ŞD. Nr.596-8 Lef 1(7 Temmuz 1904).

rağmen örnekleri vardı. Mesela İzmir Sanayi Mektebi için 1886'da tertip edilen eşya piyangosu, Mart 1890'dan itibaren nakit ödemeli çekilişlere dönüştürülmüş⁴² 1887'de ise Dersaadet Sanayi Mektebi adına bir piyango düzenlenmesine müsaade edilmişti.⁴³ Ankara Valiliği'nin ilettiği teklif, piyango'nun dinen ve kanunen yasak olması ve çalışarak kazanç elde etme esasına aykırı bulunması nedeniyle Şûrâ-yı Devlet tarafından geri çevrilmiştir. Ayrıca sanayi mekteplerinin Maarif Nezaretine bağlanması gerektiği belirtilmiştir.⁴⁴ Maarif Nezareti ise sanayi mekteplerinin kendisine bağlanmasına sıcak bakmamaktadır. Çünkü sanayi mekteplerinin hepsinde bütçe açığı bulunduğu ve eğer bağlanırlarsa zaten yetersiz olan maarif tahsisatından bu mekteplere pay ayrılmak zorunda kalınacağı bilinmektedir. Bu nedenle Maarif Nezareti meseleden sıyrılmak için bazı gerekçeler geliştirir. Örneğin Ekim 1899-Mart 1904 tarihleri arasında düzenlenen piyangodan İzmir Hamidiye Sanayi Mektebi namına 5.491.000 kuruş gibi mühim bir kaynak yaratıldığını belirttikten sonra, Ankara'daki köşkün piyangoya konulmasının daha isabetli olacağını bildirir. Hatta nezaret, sanayi mekteplerinin bulunduğu vilayete araba ve hayvanlarla getirilen yüklerden makul bir vergi alınarak yeni ve devamlı bir kaynak yaratılabileceği gibi alternatif çareler dahi üretmiştir.⁴⁵

Bu tartışmalar devam ederken, Ankara'daki idareciler vilayetin kuruluşundan itibaren tahsil edilip ıslahhaneye tahsis edilmiş olan *hayvan tezkiresi rüsûmunun*,⁴⁶ ıslahhanenin kapanması ile vilayet ibtidailerinin muallim maaşı ve mektep kirası gibi giderlerine harcadığını fark ederler. Yıllık 70.000 kuruş civarında olan hayvan tezkiresi rüsûmunun yarısı vilayet merkezinde olan üçü erkek biri kız ibtidaileri masraflarına harcadığından, vilayet idare meclisi bakiyenin ıslahhanenin devamı olan sanayi mektebine aktarılmasına karar vermiştir.⁴⁷ Fakat bu karar Maarif Nezareti ile Dahiliye Nezaretini karşı karşıya getirir. Maarif Nezareti'ne göre söz konusu verginin ıslahhaneye ve devamı olan sanayi mektebine tahsis edildiği iddiasının resmi bir dayanağı bulunmamaktadır. Ayrıca sanayi mektebinin gelirleri masraflarından fazladır. Bu vesile ile hayvan tezkiresi rüsûmunun harcanmasına vilayetçe müdahale edilmemesini ister.⁴⁸ Dahiliye Nezareti ise, vergiden vilayet ibtidailerine yeterince pay ayrıldığı,

42 Yakın, a.g.e., s.74-78.

43 Yıldırım, *Dersaadet Sanayi Mektebi*, s.74

44 BOA. ŞD. Nr.1353-17 Lef 3 (16 Şubat 1904). İzmir piyangosu örneği hatırlanınca Şûrâ-yı Devlet, hangi emir ve irâdeye istinaden piyango düzenlendiğini Aydın'dan öğrenmek ister. Vilayet, gelirleri yetersiz olan mektebin geliştirilmesinin padişahın emri olduğunu, 1899'da yapılan piyango'nun biletlerinden iki seferde saraya takdim olunanların bedelinin vilayet emlak-ı hümâyûn idaresinden mektebe verilmesine irade buyrulmasının, piyangoya da izin verildiği şeklinde anlaşıldığını ifade etmiştir. BOA. ŞD. Nr.1353-17 Lef 9 (5 Mayıs 1904).

45 BOA. ŞD. Nr.1353-17 Lef 7 (8 Haziran 1904).

46 Karasığır, manda, eşek ve katır gibi hayvanların alınıp satılması sırasında ibrazı zorunlu olan ve muhtarlar tarafından tanzim edilen *hayvan tezkireleri*, hırsızlığı önlemek amacıyla çıkarılmıştı. Düstur I. Tertip, I. Cilt, s.742-743. Hayvan tezkiresi rüsûmu diğer sanayi mekteplerinin de gelirleri arasında yer almaktadır. Bkz. Yıldırım, *Bursa Sanayi Mektebi*, s.75.

47 BOA. MF.MKT. Nr.864-28 Lef 1 (29 Aralık 1904).

48 BOA. DH.MKT. Nr.925-12 Lef 2 (5 Mayıs 1905).

harcanmayan kısmın canlandırılmak istenen sanayi mektebine yönlendirilmesi gerektiği düşüncesindedir. Zaten sanayi mektebinin gelişmesi yine eğitime hizmet edilmesi anlamına geleceği gibi, atıl kalması mektebin kapanmasına neden olacaktır.⁴⁹

Tartışmadan Dahiliye Nezareti galip çıksa da⁵⁰ mektebin gelir problemi gündemdeki yerini daima muhafaza etmiştir. Dolayısıyla vilayetten Bâbîâlî'ye yeni kaynakları içeren tekliflerin iletildiği, reddi halinde yenilerinin hazırlandığı devamlı bir trafik gözlenmektedir. 100.000 kuruşa ulaşan inşaat borcunun baskısına ilaveten, matbaa ve hayvan tezkire rüsûmu gelirlerindeki düşüşün, vilayet sınırları içinde yer alan ve muhacir iskânına elverişli olmayan arazilerin satılıp mektebe aktarılmasıyla telafisini öngören teklif bu duruma gösterilebilecek tipik bir örnektir.⁵¹ Maliyenin hiç de sıcak olmayan tutumu karşısında, bu sefer vilayette kullanılan un çuvallarının her birinden 20 para alınması yolundaki yeni teklif hemen devreye sokulmuştur. Hatta İttihat ve Terakki'nin Ankara merkezi de işe karışarak daha önce birkaç kez dile getirilmiş olan piyango yöntemini pakete eklemiştir.⁵² Bu teklifin de Şûrâ-yı Devlet'ten dönmesi artık bütün ihtimalleri tüketmiştir.⁵³ Gelişmenin ardından mektep Adliye Nezareti tarafından vilayetteki personeli için kiralanmak istenmişse de vilayet teklifi geri çevirmiştir.⁵⁴ Bu belirsiz süreç uzun bir süre devam etmiş ve savaş şartlarına rağmen 1915'te binanın kalan kısmının inşaatına başlanmıştır.⁵⁵ Fakat savaş yıllarında eğitime başlandığına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Hatta, Milli Mücadele döneminde Ankara'da bulunan pek çok binanın, acil ihtiyaçlar doğrultusunda kullanılmasına bir örnek olarak sanayi mektebi de Milli Müdafaa Vekaletine bağlı 500 yataklı hastaneye çevrilmiştir.⁵⁶

1927'de diğer sanayi mektepleri ile birlikte Ankara Sanayi Mektebi de mâli hususlar hariç, eğitim ve iş programları, muallim ve memur kadroları, muallimlerin yeterlilikleri, ders malzemeleri gibi konularda Maarif Nezaretine bağlanmıştır.⁵⁷ Bu düzenlemeden iki yıl sonra mekteplerin mâli yönetimi de Maarif Nezaretine devredilmiştir. 1931'de hazırlanan kanunla Konya, Kastamonu, İzmir, Aydın, Edirne, Diyarbakır, Bursa, İstanbul sanayi mektepleri ile birlikte Ankara Sanayi Mektebi de Mıntıka Sanat Mektebi'ne dönüştürülmüştür.⁵⁸

49 BOA. MF.MKT. Nr.864-28 Lef 9 (25 Mayıs 1905); BOA. DH.MKT. Nr.925-12 Lef 3 (25 Mayıs 1905); BOA. MF.MKT. Nr.864-28 Lef 5 (29 Mayıs 1905).

50 1909 yılında mektebin durumu İstanbul'a iletilirken gelirler arasında hayvan tezkiresi rüsûmu da sayılmaktadır. BOA. DH.MKT. Nr.2847-100 Lef 1 (13 Mayıs 1909).

51 BOA. DH.MKT. Nr.2860-46 Lef 1 (14 Mayıs 1909).

52 BOA. ŞD. Nr.1363-7 Lef 1 (24 Nisan 1910).

53 BOA. DH.MUİ. Nr.90-49- Lef 7 (24 Mayıs 1910).

54 BOA. DH.MUİ. Nr. 90-49 Lef 4 (4 Haziran 1910).

55 BOA. DH.UMVM. Nr.78-13.

56 Ahmet Özdemir, "Millî Mücadelede Üserâ Taburları", *Atatürk Yolu*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi, S. 5, Mayıs 1990, s.147.

57 Resmi Ceride No:1052 (26 Mayıs 1927); Yıldırım, Bursa Sanayi Mektebi, s.80.

58 Resmi Gazete Kanun No:1867, Kabul Tarihi:22.7.1931; Yıldırım, "Bursa Sanayi Mektebi", s.80.

Ankara Sanayi Mektebi, bugün Ulus Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi adıyla ve Osmanlı Devleti zamanında belirlenen amacına uygun olarak mesleki eğitim alanında hizmet vermektedir.

3- Mektep Mevcudu ve Talebe Kabulü

1907'de mektebin biraz canlandığı, hem yeni meslek branşlarının eklendiği, hem de temel eğitim veren muallim kadrosunun arttığı görülmektedir. Bu gelişmenin, mektep nazırlığını Ankara Valisi'nin yürütmesinden kaynaklandığı söylenebilir. Çünkü taşrada bulunan bu tür mekteplerin gelişimi ile idarecilerinin ilgileri arasında bir bağ olduğu bilinmektedir. Söz konusu tarihlerde Ankara Sanayi Mektebi'nde mürettiblik, marangozluk, nesaçlık, kunduracılık ve arabacılık gibi mesleki derslerin yanında İslam Tarihi, cebir, hendese, hesap, Osmanlı coğrafyası, ahlak, defter tutma usulü, Kur'an-ı Kerim, Arapça, Farsça ve Fransızca öğretilmektedir. Bu tarihte mektepte 100 talebe bulunmaktadır.⁵⁹ Ancak talebe sayısının genelde 40-50 civarında olduğu görülmektedir. Örneğin 1902 ve 1909'da 40, 1915'te ise 15'i İstanbul'dan gönderilen 35'i vilayet dahilinden gelen toplam 50 talebe kayıtlıdır.⁶⁰ Ortalama 200 civarında talebesi bulunan Bursa⁶¹ ve 1896 sonrası 250 mevcudu olan İzmir ile kıyaslandığında, Ankara Sanayi Mektebinin talebe sayısının oldukça az olduğu söylenebilir. Benzer bir durum sanat dalları çeşitliliği, muallim ve görevli sayısında da geçerlidir. Örneğin İzmir Sanayi Mektebi'nde yıllara göre değişiklik göstermekle birlikte yirminin üzerinde branş ile aşçı, imam, hizmetçi, berber, kilerci, ambarcı, kapıcı, tahsildar depo memuru, cerrah ve doktor gibi kalabalık bir yardımcı personel kadrosu bulunuyordu.⁶²

Ankara Sanayi Mektebi'ne diğer sanayi mekteplerinde olduğu gibi çoğu vilayet dahilinden kimsesiz çocuklar alınıyordu. 1913 sonrasında bunlara özellikle sınırda veya Osmanlı hakimiyetinden çıkmış bölgelerden gelen anne ve babası olmayan çocuklar eklenmiştir. İstanbul'dan ismi iletilen talebenin kabul edilmesi ricasına öbür vilayet sanayi mektepleri de muhâtab olmuş ve şartları müsait olan bulunana kadar arayış devam etmiştir. Aslında ayakta kalma mücadelesi veren mekteplerin kapasiteleri bu sebeple daha da zorlanmıştır. Ankara Vilayeti gönderilen talebeyi kabul etse de içinde bulunduğu şartları belirttikten sonra yeni talebe gönderilmemesini nazik bir şekilde dile getirmiştir. Nitekim 1913'te Manastır Sanayi Mektebi dördüncü sınıf talebesi iken şehrin düşmesi üzerine ordu ile İstanbul'a gelen Ömer bin Hasan, Dersaadet Sanayi Mektebine kaydedilmek istenmiştir. Ancak burada yer olmadığından Bursa veya Ankara sanayi mekteplerinden birine alınması Sanayi Müdüriyeti ta-

59 *Osmanlı Kent Yıllıklarında Ankara*, s.760.

60 BOA. İ.DH. Nr.1398-11 (22 Haziran 1902); BOA. DH.MKT. Nr.2847-100 Lef 1 (13 Mayıs 1909); BOA. DH.UMVM. Nr.78-15 Lef 1 (27 Eylül 1915); BOA. DH.UMVM. Nr.17-1 Lef 1 (30 Aralık 1915).

61 Yıldırım, "Bursa Sanayi Mektebi", s.78.

62 Keleş, *a.g.m.*, s.208, 209, 217.

rafından talep edilmiştir.⁶³ Aynı tarihte Edirne Sanayi Mektebi talebelerinden on üç yaşındaki Kırklarelili Ahmed bin Hüseyin ile Raşid Ankara Sanayi Mektebine kabul edilmiştir. Ancak vilayet yönetimi inşaatı tamamlanamayan binanın bir kısmında hizmet verildiğini ve mektebin fiziki şartlarının talebeye kafi gelmediğini belirterek yeni talebe gönderilmemesini rica etmiştir.⁶⁴ Ekim 1914'te ise Beşiktaş Mülkiye Rüştiyesi ile İzmit Feyz-i Hürriyet Mektebi talebeleri Nihad ile Osman Nail Efendilerin fakir bir halde bulunmaları nedeniyle kabulleri istenmiştir. Ancak öğretim kadrosu silah altında bulunduğundan ve mektebin açılış tarihi belli olmadığından dolayı talebelerin kabulleri eğitime başlanacağı tarihe kadar ertelenmiştir.⁶⁵

Sonuç

XIX. yüzyıl öncesine oranla ekonomik kaynaklar üzerinde devletin kontrolünü artırmayı başaran Tanzimat yönetimi, ülkeyi kalkındırmak ve üretimde dışa bağımlılığı azaltmak amacıyla bir dizi sanayi tesisinin temellerini atmıştır. Tesislerin kurulması ile teknik personel eksikliği de gün yüzüne çıkmıştır. Bu amaçla 1848'de Zeytinburnu'nda kurulan ilk sanayi mektebi faaliyette bulunma fırsatı yakalayamadan kapatılmıştır. Midhat Paşa'nın Niş Valiliği'ne atanmasıyla konuya ıslahhane penceresinden yaklaşma imkanı doğmuştur. Proje ile temel olarak göç ve savaşlar nedeniyle kimsesiz çocukların devlet himayesi altında ve teknik bilgiler ile donatılarak meslek sahibi yapılmaları hedeflenmiştir. Ayrıca üretim sektörünün ihtiyacı olan nitelikli personel yetiştirilmesine de hizmet edilmiştir. Bu kapsamda vilayetin teşkilinden birkaç yıl sonra kurulan Ankara Islahhanesi, 1876 yılından itibaren Ankara Sanayi Mektebi adıyla hizmet vermiştir. Bu yıllarda mektebin kadrosu iki usta ve on talebeden oluşmaktadır.

1878'den yüzyıl sonuna kadar faaliyette olduğuna dair bir emareye rastlanamayan mektep, Sultan II. Abdülhamid'in cülûsunun yirmi beşinci yıl dönümü münasebetiyle daha etkin bir hale getirilmeye çalışılmıştır. Sâbık Vali Abidin Paşa'nın mektebe bir konak bağışlaması gibi teşvik edici bir hadiseye rağmen, mektep tüm faaliyet dönemi boyunca, diğer vilayet sanayi mektepleri gibi, ciddi kaynak sıkıntısı çekmiştir. Bu durumun temel nedeni, sanayi mekteplerinin harcamalarının vilayet olanaklarından karşılanması ve merkezi bütçeden pay ayrılmamasıdır. Dolayısıyla Ankara Vilayeti yetkilileri vilayet matbaası gelirlerinden, görev sahaları içerisinde tahsil edilen bazı vergi ve harçlardan mektebe kaynak yaratmaya çalışmışlardır. Mektepte, 1907'de bir canlanma olsa da bu durum kısa süreli olmuş ve talebe mevcudu 100'den, diğer yıllardaki ortalama olan 40-50'ye gerilemiştir. Ankara Sanayi Mektebi talebe mevcudu, meslek eğitimi verilen branşlar, gelir kalemleri ve miktarı dikkate alındığında taşradaki diğer sanayi mekteplerinin gerisindedir. Örneğin Bursa'da ortalama 200 talebe eğitim alırken, bu sayı İzmir'de 1896 sonrasında 250 ve daha üzerinde sey-

---

63 BOA. DH.İD. Nr.26-33 Lef 1 (14 Haziran 1913).

64 BOA. DH.İD. Nr.26-34 Lef 3 (23 Haziran 1913).

65 BOA. DH.İD. Nr.190- 63 (3 Kasım 1914).

retmiştir. Gelir kalemleri açısından bakıldığında da benzer bir tablo vardır. Zebhiyye ve hayvan tezkire rûsûmu ile vilayet matbaasından gelen hisseye karşılık, İzmir Sanayi Mektebi'ne on farklı kalemden kaynak geldiği görülmektedir. Kronik hale gelen mâli sıkıntılara, 1913 sonrası savaş ortamının yarattığı etkenlerde eklenince, mektep adeta öksüz çocukların sığındığı bir yetimhaneye dönüşmüştür. Ankara Sanayi Mektebi, Milli Mücadele yıllarında ise Milli Müdafaa Vekâleti'ne bağlı olarak 500 yataklı hastane olarak hizmet vermiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra aslı vazifesine dönen mektep 1931'de diğer sanayi mektepleri ile birlikte Mıntika Sanat Mektebine çevrilmiştir. Ankara Sanayi Mektebi bugün tarihî binasında *Ulus Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi* adı ile faaliyetlerine devam etmektedir.

Kaynakça

A-Arşiv Belgeleri ve Diğer Basılı Eserler

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)
Bâbiâli Evrak Odası (BEO) Nr.1844-138266.
Dahiliye Nezareti İdare Kısımı (DH.İD.) Nr.26-33, 26-34, 190- 63.
Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi (DH.MKT.) Nr. 812-76, 820-13, 925-12, 2401-92, 2847-100, 2860-46.
Dahiliye Nezareti Muhaberât-ı Umumiye İdaresi (DH.MUİ.) Nr.90-49.
Dahiliye Nezareti Umûr-ı Mahalliyye ve Vilayât Müdürlüğü (DH.UMVM.) Nr.78-13, 78-15, 17-1.
İrade Dahiliye (İ.DH.) Nr.1398-11.
İrade Hususi (İ.HUS.) Nr.96-101.
İrade Rûsûmât (İ.RSM.) Nr.20-46.
Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (MF.MKT.) Nr. 864-28.
Şûrâ-yı Devlet (ŞD.) Nr. 596-8, 1353-17, 1363-7.
Yıldız Mütenevvi Maruzat (Y.MTV.) Nr.229-54.
Düstur I. Tertip, I. Cilt; I.Tertip II. Cilt; II. Tertip, VI. Cilt.
Meclis-i Mebusân Zabıt Ceridesi, Devre I İctima Sene I, Cilt I, 26. İn'ikad, 29 Kânûn-ı Sâni 1324.
Salnâme-i Vilâyet-i Ankara Sene 1293.
Resmi Ceride No:1052 (26 Mayıs 1927).
Resmi Gazete Kanun No:1867.

B- Kitap ve Makaleler

- Ergin, Osman, *Türkiye Maarif Tarihi*, C.2, İstanbul 1940.
Güran, Tevfik, "Tanzimat Döneminde Devlet Fabrikaları", *150. Yılında Tanzimat*, Yayına Hazırlayan Hakkı Dursun Yıldız, T.T.K., Ankara 1992.
Keleş, Erdoğan, "II. Abdülhamid Devrinde Aydın Vilayetinde Sanat ve Meslek Okulları", *History Studies*, Volume 5, Issue 2, 2013.
Koç, Bekir, "İslahanelerin Finans Olanakları ve İç İşleyişleri", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, S.20, Ankara 2006.
Koç, Bekir, "Midhat Paşa'nın Niş ve Tuna Vilayetlerindeki Yenilikçi Valiliği", *Kebikeç*, S.18, Ankara 2004.
Koç, Bekir, "Osmanlı Devleti'nde İslahane ve Sanayi Mekteplerinin Kuruluş Sürecine Dair Bazı Gözlemler", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C.7, S.2, Ankara 2010.
Koç, Bekir, "Osmanlı İslahanelerinin İşlevlerine İlişkin Bazı Görüşler", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 6/2, Gaziantep 2007.
Kodaman, Bayram, "Tanzimat'tan II. Meşrutiyete Sanayi Mektepleri", *Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920)*, Editörler: Osman Okyar-Halil İnalçık, Ankara 1980.
Kurt, Burcu, "Modernleşen Sanayiye Ayak Uydurmak: Osmanlı Irak'ında Kurulan Sanayi Mektepleri", *History Studies*, Volume 5, Issue 3, May 2013.
Kütükoğlu, Mübahat S., *Balta Limanı'na Giden Yol Osmanlı-İngiliz İktisâdi Münasebetleri (1580-1850)*, T.T.K., Ankara 2013.
Osmanlı Kent Yıllıklarında Ankara-Salnâme-i Vilâyet-i Ankara, Yayına Hazırlayan Doç.Dr. Bekir Koç, Ankara Sanayi Odası, Ankara 2014.

- Önsoy, Rifat, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Sanayii ve Sanayileşme Politikası*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1988.
- Özdemir, Ahmet, “Millî Mücadelede Üserâ Taburları”, *Atatürk Yolu*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi, S. 5, Mayıs 1990.
- Öztürk, Cemil, “Türkiye’de Meslekî ve Teknik Eğitimin Doğuşu I: Islahhâneler”, *Prof.Dr. Hakkı Dursun Yıldız Armağanı*, T.T.K., Ankara 1995.
- Sarc, Ömer Celal, “Tanzimat ve Sanayimiz”, *Tanzimat I*, M.E.B., İstanbul 1940.
- Seyitdanlıoğlu, Mehmet, “Tanzimat Dönemi Osmanlı Sanayii (1839-1876)”, *Tanzimat-Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, Editörler:Halil İnalçık-Mehmet Seyitdanlıoğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014.
- Şentürk, Hüdayi, *Osmanlı Devleti’nde Bulgar Meselesi (1850-1875)*, T.T.K., Ankara 1992.
- Şişman, Adnan, *Tanzimat Döneminde Fransa’ya Gönderilen Osmanlı Öğrencileri (1839-1876)*, T.T.K., Ankara 2004.
- Şişman, Aysin, “Osmanlı Devleti’nde Batılı Anlamda Mesleki ve Teknik Eğitimin Doğuşu”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1-1, 2008.
- Unat, Faik Reşit, *Türk Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, M.E.B., Ankara 1964.
- Urquhart, David, *Turkey and Its Resources: Municipal Organization and Free Trade*, London 1833.
- Yakın, Gülnaz Koyuncu, *İzmir Sanayi Mektebi (1868-1923)*, İzmir 1997.
- Yıldırım, Mehmet Ali, “II. Meşrutiyet Devrinde Vilayet Sanayi Mekteplerini Yeniden Yapılandırma Girişimleri: Vilayât Sanayi Mektepleri Tertibatı”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.31, S.52, Ankara 2012.
- Yıldırım, Mehmet Ali, *Dersaadet Sanayi Mektebi*, Kitabevi, İstanbul 2013.
- Yıldırım, Mehmet Ali, “Osmanlı Vilayetlerinde Mesleki-Teknik Eğitimin Gelişimine Bakışlar:Bursa Sanayi Mektebi”, *Karadeniz Araştırmaları*, S.37, 2013.
- Yücekök, Ahmet, “Emperyalizm Yörüngesinde Osmanlı İmparatorluğu 1838 Ticaret Sözleşmeleri”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C.23, S.1, Ankara 1968.